

zamítavého stanoviska vlády a prezidenta, není přeci jen smysluplnějším vysvětlením, než je pouhý odkaz k „rozumným důvodům“, že hlavní příčinou konečného odmítnutí petice byl právě zájem převážně větší veřejnosti na potrestání lékařů?

I přes tyto a další nedostatky nicméně lze Boudonovu knihu zcela určitě pokládat za cenný titul pro český sociologický diskurs, který bezpochyby má potenciál rozproudit diskusi na téma relativismu a jeho možných alternativ. Tento potenciál ovšem zejména spatřuji nikoli v autorově kritice problematických aspektů relativismu (ostatně ty jsou velmi dobře známy), ale spíše v jeho snaze o rozpracování alternativní teorie – přesněji v tom, že se na jím předkládané kognitivní teorii názorně ukazuje, jakým nesnázím je vystaveno právě úsilí o nalezení alternativní „nerelativistické“ teorie, která by přitom představovala opravdový krok vpřed, a nikoli pouze návrat zpět před relativismus. Obávám se, že Boudonova teorie takový krok vpřed nepředstavuje. Zcela určitě ale nabízí k přemýšlení řadu podnětů, které by k nalezení takové alternativy – pakliže ji pokládáme za potřebnou – mohly dopomoci.

Libor Benda

Jan Eichler: *Bezpečnostní a strategická kultura USA, EU a ČR*

Praha, Karolinum 2011, 216 s.

Jan Eichler se dlouhodobě zabývá bezpečnostní a vojenskou problematikou. Jeho kniha *Mezinárodní bezpečnost v době globalizace* byla recenzována i v *Sociologickém časopise* (46 (2), 2010: 327–330). Loni vydal publikaci *Bezpečnostní a strategická kultura USA, EU a ČR*, která se zabývá bezpečností především jako sociologickým jevem. Bezpečnost považuje z axiologického hlediska za nejvyšší lidskou hodnotu. V popředí jeho pozornosti jsou humanitní stránky vedení ozbrojených konfliktů. Pro sociology a po-

litology může být přínosným autorův přístup, který se zabývá tím, jak je problematika bezpečnosti a zejména bezpečnostních hrozeb reflektována ve vnitropolitickém i zahraničněpolitickém rozhodování aktérů a jak se odráží ve strukturách a procesech mezinárodní politiky.

Tím, že se Eichler věnuje bezpečnostní kultuře USA, EU a ČR, nabízí zároveň srovnání tří studií vývoje bezpečnostní a strategické kultury těchto subjektů v právě uplynulém desetiletí, tedy v letech 2000–2010, i když u každého z nich jsou připomínány i historické faktory a jejich vliv na zkoumaný případ toho kterého státu či mezinárodní organizace. V příští publikaci se chce věnovat bezpečnostní kultuře v Ruské federace, Číně, Indii a v Latinské Americe (zejména v Brazílii) a v NATO a OBSE.

Eichlerova monografie chce odpovědět na tři otázky: 1) Jaké jsou historické a politické faktory bezpečnostní a strategické kultury uvedených aktérů, 2) čím se vyznačují jejich klíčové doktrinární dokumenty schválené v posledním desetiletí a 3) jaký byl dopad jejich bezpečnostní a strategické kultury na vývoj globálních mezinárodních bezpečnostních vztahů na počátku 21. století. Ctižádostí autora je přinést něco více než jen chronologický popis událostí, chce odhalit základní souvislosti vývoje bezpečnostní a strategické kultury konkrétního aktéra a dospět ke kontextuálnímu porozumění zkoumané problematice.

Autor vychází z premisy, že v ontologii sociálních věd se rozlišují dvě základní dělicí linie. První vede mezi holismem a individualismem, druhá mezi materialismem a idealismem. Autor se přiklání k holistické teorii, v níž chování, zájmy a identita zkoumaných aktérů jsou ovlivněny, či dokonce konstituovány strukturou, což podle něho z geopolitického hlediska znamená, že bezpečnostní a strategická kultura USA byla rozhodujícím způsobem ovlivněna tím, že byly na počátku nového tisíciletí jedinou komplexní supervelmocí.

Bezpečnostní a strategickou kulturu autor vysvětluje jako myšlenkovou konstrukci, která ovlivňuje chování aktérů, jejich vzájemné interakce i strukturu mezinárodních vztahů. V publikaci pracuje s pojmy aktér mezinárodních bezpečnostních vztahů, bezpečnost, bezpečnostní kultura, strategie, strategická kultura, unilateralismus, multilateralismus a militarismus. Pojem bezpečnostní kultura vychází z poznatku, že kultura v nejobecnějším slova smyslu funguje „jako forma, vzor, jako model, který po generace ovlivňuje vědomí a chování lidí“. Bezpečnostní kultura má dvě základní dimenze – vnitrostátní a mezinárodní – a čtyři ukazatele: národní identitu, alianční politiku, strukturu ozbrojených sil a civilně-vojenské vztahy.

Ve studii USA se autor opírá o nový pojem tzv. *smart power*. Joseph Nye jej vymezuje jako ideální kombinaci předností *hard power* a *soft power*. Vychází z poznatku, že samotná *hard power* nemůže stačit a že v některých případech může dokonce být kontraproduktivní, jak to v nedávné minulosti ukázala zejména tzv. druhá irácká válka v roce 2003. *Smart power* je takovým působením na vnější prostředí, při kterém se ve vyváženém poměru využívají všechny dostupné nástroje síly a vlivu. Nejlepší předpoklady pro vyváženou *smart power* v dnešním světě mají podle autora Spojené státy americké jako země s nejsilnější a nejvýkonnější ekonomikou, s nejsilnější a nejmodernější armádou i s mnoha nástroji k ovlivňování preferencí jiných států. Využití těchto předpokladů vždy bude záležet na přístupech dané americké administrativy. Tuto problematiku zmiňujeme obsáhleji proto, že se v současné době dostává do centra pozornosti i v bezpečnostní politice EU.

Eichlerova práce vychází ze skutečnosti, že základem bezpečnostní kultury USA a všech dalších zemí západního civilizačního okruhu po skončení studené války je společně sdílené přesvědčení, že nejlepším lékem na všechny problémy mezinárodní

bezpečnosti je šíření tržní ekonomiky a liberální demokracie. Proto se po roce 1990 záběr jejich bezpečnostní kultury rozšířil i do nevojenských dimenzí, zejména ekonomické, ekologické, surovinové, energetické, sociální a kulturní. Jde tedy zcela zjevně o stále se rozšiřující pojetí bezpečnosti, ale někteří bezpečnostní experti upozorňují na to, že i ono má své hranice, jinak by hrozilo, že brzo by do něj mohlo patřit vše.

Druhým – historickým – faktorem je plně profesionální charakter americké armády již od demobilizace po skončení 2. světové války. Výjimkou bylo období vietnamské války, ale po ní se USA vrátily k modelu profesionální armády. Americká společnost i vojáci sami proto na vojenské nasazení v zahraničí nahlížejí jako na zcela profesionální záležitost, do které se nastupuje na základě strategického rozhodnutí americké administrativy. Proto je v USA ve srovnání s Evropou mnohem menší váhavost při nasazování ozbrojených sil v zahraničí.

Vývoj bezpečnostní kultury v USA autor ve sledovaném období shrnuje následovně. V letech 2001–2008, kdy funkci prezidenta USA zastával G. W. Bush, se vyznačovala čtyřmi hlavními rysy: zveličováním bezpečnostních hrozeb, militarismem, silným sklonem k unilateralismu a v neposlední řadě i revisionismem, který spočíval v odhodlání vynutit si změny ve vnitřní i v zahraniční politice zemí islámského světa. Všechny tyto rysy se výrazně projevíly v případě Iráku, kde USA nakonec vojensky zvítězily, ale den jejich odchodu tu byl vyhlášen státním svátkem. Pozitivním náznakem je podle něj americké sebekritické přehodnocení bezpečnostní strategie v konfrontaci s negativními zkušenostmi a důsledky především tzv. druhé irácké války. Projevilo se už v závěru Bushova působení ve funkci prezidenta USA, kdy se ministrem obrany místo kontroverzního a militaristicky založeného Donalda Rumsfelda stal Robert Gates, který jako republikán zůstal dlouho i v Obamově demokratické vlá-

dě. Důležitější ale byla změna doktrinálního charakteru, kterou bylo schválení nové Obranné strategie USA v létě 2008. Tento dokument výrazně oslabil sklony k unilateralismu a k militarismu. Tzv. Gatesova doktrína tak vytvořila prostor tomu, aby hlavní bezpečnostní hrozby světa na počátku 21. století nebyly vnímány jen jako vojenská záležitost.

Proces personálních i doktrinálních změn akceleroval poté, co do funkce prezidenta USA nastoupil Barack Obama a začal prosazovat nové přístupy. Prvním z nich byl odklon od Bushova militarismu a unilateralismu. Dalším se stala snaha o politická řešení problémů spojená s větším pochopením pro preventivní politické a ekonomické působení. Zvláště významným přínosem se pak stalo zásadní přehodnocení jaderné doktríny USA, zejména stvrzení záruk vůči zemím, které se zaváží, že nebudou usilovat o získání jaderných zbraní.

V době napsání práce autor soudil, že „ještě nevíme, jaké budou ekonomické a zejména pak strategické důsledky (...) války [v Iráku]“. Máme-li to za autora alespoň naznačit, jejich ukončení vytvoří předpoklad pro strategické změny jak v Severoatlantické alianci, tak v Evropské unii. NATO se nejspíš soustředí na udržení atlantických vazeb a jaderné síly, na vytváření protiraketového štítu a na udržování rezerv vojenských jednotek pro možné zahraniční operace. Evropská unie bude nejspíš své priority spatřovat v ochraně svého geostrategického prostoru, zvláště schengenského, a to primárně z východu a z jihu, což povede k transformaci části vojenských jednotek v jednotky typu pohraniční stráž; druhým strategickým cílem bude poskytovat humanitární pomoc v ohrožených oblastech. Společným strategickým cílem obou organizací bude zabránit kybernetické válce.

První Eichlerova případová studie o bezpečnostní a strategické kultuře USA v každém případě představuje nepřehlédnutelný přínos k pochopení bezpečnostních problémů první dekády nového tisící-

letí. Podobně přínosná je i druhá případová studie o bezpečnostní a strategické kultuře Evropské unie.

Autor v ní konstatuje, že dosavadní vývoj během dvaceti let po skončení studené války ukázal, že EU zatím není tak jasně vyprofilovaným aktérem mezinárodních bezpečnostních vztahů, jakým jsou USA nebo NATO. Ve srovnání s nimi EU nadále zůstává spíše nastupujícím aktérem (*emerging actor*). Bezpečnostní a strategická kultura EU je stále ve stavu postupného vývoje, formování obrysů a stanovování cílů. Má propracovaný doktrinální základ, kterým je Evropská bezpečnostní strategie z roku 2003. EU je přesvědčena, že žádná bezpečnostní hrozba dnešního světa nemá pouze vojenskou dimenzi a žádné z nich nelze čelit pouze vojenskými nástroji. Základem strategické kultury EU je přesvědčení, že nasazování vojenských nástrojů je až tím nejzazším řešením, jehož čas přichází až po vyčerpání řešení nevojenských, za podmínky souladu s mezinárodním právem a se zásadami přiměřenosti nasazení ozbrojených sil a zvažování jeho následků.

EU jako jeden z klíčových aktérů dnešního světa svou bezpečnostní a strategickou kulturu zdokonaluje jako nástroj nejen pro svoji vlastní potřebu, ale také jako příspěvek pro celosvětovou bezpečnost. Její ctizádostí je, aby vedle spolehlivého zajišťování vlastní bezpečnosti byla schopna poskytovat bezpečnost i svým sousedům a vzdáleným regionům. EU tedy působí jako celosvětově nenahraditelný poskytovatel bezpečnosti (*security provider*).

Třetí Eichlerova případová studie o bezpečnostní a strategické kultuře ČR působí ve srovnání s dvěma předcházejícími poněkud nesouměřitelně. Není to však ani tak vinou autora, ale kvalitou analyzovaných a hodnocených dokumentů a malé diskuse o bezpečnostní a strategické kultuře u nás.

Důležitým výchozím faktorem strategických dokumentů ČR jsou vlastní možnosti ČR, především její vojenský poten-

ciál. Jejich vývoj zaznamenal na počátku 21. století trvalý sestup. Vojenské výdaje se za posledních dvacet let sice nominálně zvýšily o 227 %, ale od roku 2000 klesají z hodnoty 2,35 % na 1,43 % HDP v roce 2008. Tím se zpomalila modernizace ozbrojených sil a u pozemních sil se zastavila. Autorovi lze vytknout, že nelze srovnávat nominální hodnoty.

Ze srovnání strategických dokumentů ČR z let 2004–2008 se základní filosofií Evropské bezpečnostní strategie 2003 vyplývá *naprostá oboustranná shoda mezi EU a ČR*. Z hlediska historických zkušeností, moci a vlivu politických reprezentací, bezpečnostní a strategické kultury má ČR objektivně mnohem blíže k EU než k USA. Stejně tak má ČR objektivně blíže i k formující se bezpečnostní a strategické kultuře EU, kde by nehrála tak okrajovou roli jako v případě účasti na vojenských operacích USA.

Úroveň doktrinálních dokumentů ČR se však podle autora vyznačuje určitým stupněm rozpolcenosti. Na jedné straně se plně hlásí k multilateralismu, výslovně odmítá militarismus a jednoznačně upřednostňuje dlouhodobé preventivní působení. Ale na druhé straně její vládní garnitury byly jen po roce 2000 několikrát v situaci, kdy musely reagovat na zásadní rozhodnutí administrativ

USA, zejména pak po vyhlášení tzv. GWOT, tj. války proti terorismu.

Konkrétně to znamenalo, že se přizpůsobovaly rozhodnutím, která padla nejprve ve Washingtonu a posléze v bruselském ústředí NATO.

I když bylo uvedeno, že jistá nesouměřitelnost poslední studie s předchozími je i důsledkem stavu bezpečnostního diskursu u nás, přesto existoval a existuje, ale autor jej jakoby přehlédl. Přinejmenším by stály za zmínku studie Jiřího Síly o této problematice (*Kapitoly o bezpečnosti* (2007) 2010) i texty jiné.

Antonín Rašek

Jiří Trávníček: Čtenáři a interneti. Obyvatelé České republiky a jejich vztah ke čtení (2010)

Host, Brno 2011, 192 s.

Průnikům mezi sociologií a literární vědou se v našich končinách co do počtu začíná dařit, je ale záhodno říci, že jsou až na čestné výjimky iniciovány druhou jmenovanou vědní oblastí. Analýzou, bourdieuvsky řečeno, literárního pole, tedy společenského prostoru „nad knihou“, v němž se odehrávají vztahy mezi čtenáři, autory, nakladateli, a všemi ostatními, kdo se účastní procesů tvorby, distribuce a konzumace knižní tvorby, se totiž již několik let systematicky zabývá Oddělení pro výzkum literární kultury Ústavu pro českou literaturu, které zájemcům o sociální stránku literatury přineslo hned několik původních monografií. Pozornost (i na půdě sociologické, viz pochvalnou recenzi Zdeňka R. Nešpora v *Sociologickém časopise / CSR* 2005, 41 (4)) vzbudila zejména kniha Pavla Janáčka *Literární brak. Operace vyloučení, operace nahrazení 1938–1951* (Brno: Host, 2004), zabývající se cenzurou provozovanou na populární literatuře komunistickým režimem, a časově i částečně tematicky navazující *Soustružníci lidských duší* Petra Šámala (Praha: Academia, 2009), přibližující procesy ideologického „čištění“ veřejných knihoven.

K historické perspektivě analýz zejména nakladatelského a autorského prostředí prováděných oddělením tvoří od roku 2007 komplementární doplněk výzkum profesora stejného pracoviště Jiřího Trávníčka zaměřený na ty, jimž je určena veškerá současná literární produkce: čtenáře. Výsledky bádání shrnuje recenzovaná kniha, která vyšla v září 2011 péčí brněnského nakladatelství Host. Důležitost úkolu zmapovat fenomén českého čtenářství není snad potřeba obhajovat ani laikovi: Češi se mezi národy světa chlubí pověstí šampionů v množství času stráveném právě čtením knih. A přestože se váhavě objevují kusé zprávy o tom, jak dnes „české čtení“ probíhá (z ne-